

Ірина Гуменюк
Iryna Humeniuk

ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ

FORMATION OF ENTREPRENEURIAL COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS IN PEDAGOGICAL SPHERE

Стаття присвячена дослідженню проблеми формування підприємницьких якостей студентів педагогічних спеціальностей. З'ясовано сутність поняття “підприємницька компетентність”, визначено його структуру, окреслено змістове наповнення кожного елемента відповідно до навчальної програми курсу “Українська мова за професійним спрямуванням”.

Ключові слова: підприємницька компетентність, підприємливість, часова підприємливість, інформаційна підприємливість, прагматична підприємливість.

В умовах соціально-економічних змін перед закладами вищої освіти, в тому числі педагогічними, виникає ще одне завдання, викликане зміною форм власності й системи управління економікою держави, – готувати студентів до професійної мобільності, формувати в них здатність до швидкої оцінки та реагування на запити ринку освітніх послуг. Адже випускник педагогічного закладу вищої освіти, орієнтований на роботу в школі, часто стикається з відсутністю робочого місця, жорсткою конкуренцією в колективі, специфічними вимогами до роботи в приватних закладах освіти тощо. Динамічність та інноваційність, які стають прикметною рисою сучасних ринкових відносин, вимагають високих професійних та особистісних якостей фахівця, подолання стереотипів мислення, готовності до набуття нового досвіду, самостійного створення робочих місць, почуття відповідальності перед сім'єю, колективом, суспільством, державою. Тобто мова йде про формування підприємницької компетентності як новітнього елемента компетентнісної парадигми навчання.

Традиційно прийнято вважати, що формування основ підприємницької компетентності здійснюється під час опанування навчальних дисциплін економічного чи правового спрямування. Відповідно переважна більшість наукових досліджень окресленого поняття знаходяться в межах цих галузей. Однак за останнє десятиліття в педагогічній науці з'являється все більше праць, присвячених розгляду цієї проблеми в різних освітніх секторах. Так, Ю. Білова аналізує поняття та структуру підприємницької компетентності майбутніх фахівців економічного профілю [1], О. Земка розробляє модель формування підприємницької компетентності у майбутніх учителів технологій [2], М. Ляшенко висвітлює особливості формування підприємницької компетентності у майбутніх учителів технологій [3], О. Пискун і Н. Сокол описують розвиток підприємливості учнів старшої школи в процесі технологічної освіти [4], С. Прищепя вивчає шляхи формування підприємницької компетентності учнів у сучасному інформаційному суспільстві [5], О. Проценко досліджує підприємницькі уміння як складник життєвої компетентності учнів професійно-технічних навчальних закладів [6], І. Унгурян та Н. Куриш розглядають формування ключової компетентності підприємливості у навчально-виховному процесі загальноосвітнього закладу [9]... Як бачимо, низка досліджень присвячена формуванню підприємницьких умінь учнів середньої школи, професійно-технічних навчальних закладів, майбутніх учителів технологій та фахівців економічного профілю. Щодо вчителів початкових класів ця проблема залишається відкритою. Водночас формування професійної компетентності майбутнього фахівця початкової освіти вимагає чіткого розуміння сутності

й структури поняття “підприємницька компетентність” для створення сучасної методичної системи його підготовки.

Метою статті є дослідження можливостей формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців педагогічного профілю в контексті викладання курсу “Українська мова за професійним спрямуванням”.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання конкретних завдань:

1) обґрунтування сутності поняття “підприємницька компетентність” у гіперконтекстуальному значенні;

2) визначення структури підприємницької компетентності майбутнього фахівця педагогічного профілю;

3) розкриття змістового наповнення структурних елементів підприємницької компетентності в контексті викладання дисципліни “Українська мова за професійним спрямуванням”.

Багатогранність досліджень сутності підприємницької компетентності (економічні, соціологічні, психологічні, освітні тощо) зумовлена різностороннім характером цього явища. Економічний вектор як первинний у трактуванні згаданого поняття розкривається через вивчення окремих аспектів у сфері підприємництва, тобто в працях, присвячених економічним питанням (створення бізнес-плану та власного бізнесу, ініціативність, правова обізнаність тощо). Однак процеси глобалізації та інтеграції в сучасній науці створили передумови для значно ширшого трактування поняття “підприємницька компетентність”, яке не може бути пов'язано тільки зі створенням бізнесу. Виявилось, що існують навички, які забезпечують необхідність спостереження, попереднього дослідження, передбачення, планування майбутньої ініціативи з метою її ефективного втілення. Зокрема, Б. Бірд окреслила вміння та навички, якими повинна володіти підприємлива особистість: толерантність, самоконтроль, готовність до ризику, сильна мотивація до досягнення поставленої мети, наполегливість, упевненість у своїх силах, готовність долати труднощі, прагнення до якісного виконання роботи, фахові знання, комунікабельність тощо. [10]. Як бачимо, наявний також психологічний вектор дослідження.

У цьому напрямі Ю. Білова вважає, що “Підприємницька компетентність – це інтегральна психологічна якість особистості, яка проявляється в мотивованій здатності до творчого пошуку та реалізації нових ідей та дає змогу вирішувати різноманітні проблеми в повсякденному, професійному, соціальному житті” [1, с. 16].

Сучасні зарубіжні дослідники підкреслюють важливість розуміння підприємницької компетентності як здатності до досягнення мети за допомогою інноваційних засобів. Пошук нетрадиційних та ефективних методів діяльності означає, що підприємлива особистість повинна бути креативною та передбачливою [13].

Отже, підприємливість не є рисою тільки фахівця-економіста. Вона повинна бути притаманною висококваліфікованому представнику будь-якої спеціальності, оскільки дає змогу професійного зростання й успішної діяльності в умовах ринкової економіки. Серед якостей, які характеризують людину, що володіє підприємницькою компетентністю, науковці виокремлюють, у першу чергу, інноваційне мислення, вміння приймати рішення, вести ефективну комунікацію, вміння створити команду, наявність інтуїції, прийняття збалансованого ризику, визначення та вирішення проблем, навички ведення переговорів [11; 12]. О. Пискун, Н. Сокол відносять сюди також самостійність, відповідальність, ініціативність, творчість, наполегливість, організованість, чесність [4, с. 119]. Ю. Білова у структуру підприємницької компетентності, окрім зазначених, вводить такі якості, як толерантність, цілеспрямованість, витримка, відкритість до змін, орієнтація на розвиток і якість [1, с. 16].

У сфері вищої освіти формування підприємницької компетентності легітимізовано в рекомендаціях Європейського Парламенту та Ради Європи від 18 грудня 2006 року [7]. Підприємницьку компетентність виокремлено науковцями як одну з ключових, що ілюструє результативність освітнього процесу в Україні.

На основі аналізу сучасних наукових досліджень українських і зарубіжних учених поняття “підприємницька компетентність” можна визначити в гіперконтекстуальному значенні (безвідносно до галузі освіти): це здатність особистості продукувати інноваційні ідеї, раціонально й ефективно організовувати діяльність, орієнтовану на досягнення конкретного результату.

Формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців початкової освіти є необхідною складовою їх професійної підготовки. У початковій школі розвиток в учнів підприємницьких якостей пов'язаний не тільки з отриманням економічних знань, але й може відбуватися в змісті інтегрованих уроків із різних дисциплін, а отже, вбудований в усю систему навчання й виховання. Відповідно професіограма вчителя початкових класів повинна вмщувати аналогічні якісні характеристики його вмінь та педагогічних установок, орієнтованих на формування в учнів основ підприємницької компетентності.

Усі дослідники освітнього вектору підприємницької компетентності наголошують на таких її складових, як уміння ефективно спілкуватися, швидко розв'язувати конфліктні ситуації або уникати їх, навички ведення перемовин, встановлювати й підтримувати комунікативний зв'язок, орієнтуватися в ситуації спілкування, вести конструктивний діловий діалог, здатність до планування й прогнозування, вміння презентувати свої проекти тощо. На нашу думку, зміст дисципліни “Українська мова за професійним спрямуванням” дає змогу формувати ці та інші якості майбутнього вчителя початкових класів як на теоретичному, так і на діяльній рівнях. Це підтверджують також висновки науковців: “...Виховувати і заохочувати підприємницьку поведінку можна і необхідно як у межах традиційних предметів шкільних навчальних програм (математика, фізика, біологія, хімія, мова, література, географія, історія тощо), так і загальних курсів навчальних програм вищих закладів освіти (вища математика, фізика, хімія, мова, література, історія тощо) [8, с. 385].

У процесі вивчення шляхів формування підприємницької компетентності в контексті змістового наповнення дисципліни “Українська мова за професійним спрямуванням” чітко виокремлено види підприємливості, формування яких видається можливим у сучасних освітніх реаліях. Зокрема прагматичну та інформаційну підприємливість.

Часова підприємливість – це здатність і практичні вміння особистості ефективно організовувати свій навчальний, робочий, вільний час з метою досягнення конкретного результату. Окреслений термін може використовуватися також у значенні кінцевого результату опанування тайм-менеджментом (від англ. time management – сукупність методик оптимальної організації часу).

Набуття часової підприємливості під час лекційних занять убачаємо в мотиваційному підґрунті опанування матеріалу з метою економії часу на підготовку до практичних занять чи контролю знань. Практичні заняття з курсу “Українська мова за професійним спрямуванням” дають можливість для формування часової підприємливості в ракурсі планування (складання плану роботи як документа), прогнозування ефективності своєї діяльності на занятті, передбаченні результатів виконання завдань чи моделювання професійних ситуацій. Самостійна робота студентів має найбільший вплив на формування їх часової підприємливості, оскільки вимагає раціонального розподілу часу на виконання завдань відповідно до їх складності та термінів оцінювання. До прикладу, якщо стилістичне оформлення текстів здійснюється за 1-2 години в домашніх умовах, то робота з фаховими періодичними виданнями може бути виконана в позанавчальний час у бібліотеці, а оформлення папки з діловою документацією відбувається поетапно відповідно до темпу вивчення окремих типів документів. Отже, деякі види самостійної роботи вимагають паралельного поступового виконання, а деякі – виконуються до вивчення конкретної теми; відповідно часовий розподіл має здійснюватися з урахуванням названих аспектів. Ці та інші напрями часової організації студентської роботи формують здатність майбутніх фахівців до раціонального розподілу часу та ефективного його використання, що дає змогу оптимізувати навчальну (а потім і професійну) діяльність та досягти високих результатів.

Інформаційна підприємливість може трактуватися як уміння і здатність швидко отримувати необхідну інформацію, оперувати нею для особистої самореалізації або створення нововведень чи здійснення змін.

Лекційний курс створює основу для орієнтування в можливих джерелах отримання інформації з погляду її доступності, зрозумілості, корисності, швидкості отримання, необхідності додаткового опрацювання та можливостей подальшого використання. Практичні заняття повинні бути орієнтовані на діяльнісну складову інформаційної підприємливості. Зокрема, використання лінгвістичної інформації, отриманої під час вивчення курсу “Сучасна українська мова”, для формування комунікативних умінь, необхідних у майбутній професійній діяльності. Причому мова йде як про усне, так і про писемне мовлення, оскільки комунікабельність виокремлюється усіма науковцями як важлива складова підприємницької компетентності. Інформація про закони спілкування, правила ведення дискусії, уникнення чи розв'язання конфліктів, основні комунікативні ознаки культури мовлення, ведення переговорів, зборів, правила слухання, переконання, вимоги до публічних виступів – усі ці теоретичні аспекти усної комунікації, отримані студентами на лекціях з української мови за професійним спрямуванням, повинні знайти діяльнісний вияв на практичних заняттях. Норми та правила писемного оформлення інформації отримують практичний вияв під час складання ділової документації, написання промов, виступів, виконання письмових вправ тощо.

Найкращим виявом рівня сформованості інформаційної підприємливості студента є його самостійна навчальна робота, оскільки її результати ілюструють набуті вміння працювати з інформацією. Причому найбільш ефективною в цьому плані виявилася перспективна форма організації самостійної роботи, яка стимулює студента до постійного перебування в інформаційному просторі проблеми, безперервного отримання (від тем до теми) нових інформаційних джерел, комплексного їх опрацювання.

Прагматична підприємливість як елемент підприємницької компетентності фахівця – це особистісна якість, здатність бачити шляхи і способи продуктивного використання інформації, засобів та ситуації загалом для просування у напрямі до досягнення мети.

Сприймання, розуміння та засвоєння векторів прикладного застосування отриманої інформації відбувається на лекційних заняттях під час розкриття зв'язку теми з майбутньою професійною діяльністю, наведення міжпредметних зв'язків, прикладів з життя тощо. Практичні заняття дають широке поле для продукування нових ідей, використання творчого підходу до їх реалізації та оформлення, використання накопичених знань і умінь для вирішення проблемних завдань, роботи в колективі. Під час виконання самостійної роботи формуванню прагматичної підприємливості сприяє система накопичення балів за виконану роботу для досягнення вищих результатів навчання з певною метою (отримання кращої підсумкової оцінки, стипендії, пільг в оплаті за навчання тощо). Надзвичайно важливим для формування підприємницької компетентності загалом є презентаційний результат самостійної роботи студента, що дає змогу виявити вміння логічно й цікаво впорядкувати матеріал, проявити інноваційність мислення, креативність, презентувати себе і свій проект, зацікавити ним слухачів.

Отже, практична освітня діяльність у педагогічному закладі вищої освіти підтверджує можливість формування підприємницької компетентності майбутніх учителів початкової школи в контексті викладання курсу “Українська мова за професійним спрямуванням” та інших мовознавчих дисциплін. Окрім того, оскільки підприємницька компетентність молодших школярів формується не тільки в курсі “Цікавої економіки”, але й на всіх уроках з інших дисциплін, майбутній фахівець початкової освіти повинен мати уявлення про методику її формування на цих уроках. Відповідно кожне заняття в університеті може стати наочним прикладом втілення такої методики.

Перспективним напрямом для досліджень залишається створення цілісної методики формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців педагогічного профілю.

Список використаних джерел

1. Білова Ю.А. Поняття та структура підприємницької компетентності майбутніх фахівців економічного профілю // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 7 (50), 2013. С. 15-17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ozfm_2013_7_7 (дата звернення: 10.03.2019).
2. Земка О.В. Модель формування підприємницької компетентності у майбутніх учителів технологій // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 16 : Творча особистість учителя : проблеми теорії і практики : зб. наук. праць. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2017. Вип. 29(39). С. 110-114. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/19145> (дата звернення: 11.03.2019).
3. Ляшенко М. Формування підприємницької компетентності у майбутніх учителів технологій // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія : Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. 2016. Вип. 9(3). С. 51-54. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nz_rmfm_2016_9\(3\)_15](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nz_rmfm_2016_9(3)_15) (дата звернення: 11.03.2019).
4. Пискун О.М., Сокол Н.В. Розвиток підприємливості та фінансової грамотності учнів старшої школи в процесі технологічної освіти // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки. 2018. Вип. 151(2). С. 118-122. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdruP_2018_151\(2\)_28](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdruP_2018_151(2)_28) (дата звернення: 10.03.2019).
5. Прищепя С.М. Шляхи формування підприємницької компетентності учнів у сучасному інформаційному суспільстві // Збірник матеріалів V Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених “Наукова молодь-2017” (14 груд. 2017 р., м. Київ) / за ред. Спіріна О.М. та Яцишин А.В. К. : ІТЗН НАПН України, 2017. 353 с. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/view/divisions/gen=5Fres=5Fiitzn/2017.html> (дата звернення: 11.03.2019).
6. Проценко О.С. Підприємницькі уміння як складник життєвої компетентності учнів професійно-технічних навчальних закладів // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2013. Вип. 30 (83). С. 298-301.
7. Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) “Про основні компетенції для навчання протягом усього життя” від 18 грудня 2006 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_975 (дата звернення: 10.03.2019).
8. Романовський О.О. Феномен підприємництва в університетах світу: Монографія. Вінниця: Нова Книга, 2012. 504 с.
9. Унгурян І., Куриш Н. Формування ключової компетентності підприємливості та ініціативності у навчально-виховному процесі загальноосвітнього навчального закладу // Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи. 2016. Вип. 2. С. 99-102. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ped_in_2016_2_18 (дата звернення: 10.03.2019).
10. Bird, B. (1995). Towards a theory of entrepreneurial competency. W: J.A. Katz, R.H. Brockhaus (red.), *Advances in entrepreneurship, firm emergence and growth*. Greenwich: CT: JAI Press, 51-72.
11. Izquierdo, E., Deschoolmeester, D., Salazar, D. The importance of competencies for entrepreneurship: A view from entrepreneurs and scholars' perspective. URL: http://www.espae.espol.edu.ec/images/documentos/publicaciones/documentos_trabajo/entrepreneurship/Importance.pdf (дата звернення: 12.03.2019).
12. Lackeus M. Developing entrepreneurial competencies. An action-based approach and classification in entrepreneurial education. Chalmers University of Technology, Gothenburg, Sweden. URL: <http://vcplis.com/wp-content/uploads/2013/11/Lackeus-Licentiate-Thesis-2013-DevelopingEntrepreneurial-Competencies.pdf> (дата звернення: 10.03.2019).

13. Lans, T., Biemans, H., Mulder, M., Verstegen, J. (2010). Self-awareness of mastery and improvability of entrepreneurial competence in small businesses in the agrifood sector. *Human Resource Development Quarterly*, 21(2), 147-168. DOI: 10.1002/hrdq.20041

The article deals with the research of the problem of formation of the entrepreneurial qualities in the students of pedagogical specialities, which is caused by economic and educational changes. A final-year student of a higher pedagogic educational institution, who is oriented to work at school, often encounters the absence of a workplace, hard competition in the collective, specific requirements for working in private educational institutions.

The main definitions of the concept “entrepreneurial competence” have been analysed considering the economic, psychological, and educational directions. The gist of the concept “entrepreneurial competence” has been elucidated in view of the process of its formation in the future experts of the pedagogical speciality: the ability of a personality to produce innovative ideas, rationally and effectively organize the activity oriented to achieve a certain result.

There has been defined the structure of the concept “entrepreneurial competence”, where the time, informational, and pragmatic entrepreneurs have been distinguished. We emphasize on the necessity of formation of such components of the entrepreneurial competence as the ability of effective communication, quick solving of conflict situations or avoiding them, the skills of discussion, of establishing and maintaining the communicative connection, of orientation in a speaking situation, the skills of constructive business-like dialogue, the ability of planning and prognostication, the skills of project presentation? etc.

The content filling of each element of the entrepreneurial competence structure has been described according to the educational programme of the course “Ukrainian Language (for Professional Purposes)”. There have been analysed the ways of formation of the necessary qualities during lectures, practice sessions and while doing an independent work by the students of pedagogical specialities.

It has been proved that developing the entrepreneurial behaviour is possible and necessary to do within the general courses of the educational programmes of higher educational institutions (higher mathematics, physics, chemistry, language, literature, history, etc.), and during the course “Ukrainian Language (for Professional Purposes)”.

Key words: *entrepreneurial competence, entrepreneurship, time entrepreneurship, informational entrepreneurship, pragmatic entrepreneurship.*

УДК 372.32

DOI: 10.32626/2309-9763.2019-26-1.57-63

*Марина Давидова
Maryna Davydova*

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

SPECIFIC FEATURES OF MANAGEMENT CONTROL OF READINESS FORMATION TO INNOVATIVE ACTIVITY OF PRESCHOOL EDUCATORS

У статті розглянуті можливі підходи керівника закладу дошкільної освіти до процесу формування готовності вихователів до інноваційної діяльності. З'ясовано, що ефективність формування інноваційної діяльності визначається такими показниками, як орієнтація методичних структур на забезпечення індивідуальної траєкторії підготовки педагога-новатора; вироблення на цій основі нетрадиційних форм і методів методичної роботи.

Ключові слова: *модель управління, педагогічна інноватика, управління нововведеннями, інноваційна діяльність, принципи управління інноваційними процесами.*